

МУГАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҮ

ISSN 2181-7138

№ 1/2 2022 жыл

Илимий-методикалық журнал

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:
Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Кеңесбай АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Өсербай ӨЛЕҮОВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Кеңесбай ДАУЛЕТЯРОВ
Гулнара ЖУМАШЕВА
Мырзамурат ЖУМАМУРАТОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Гулмира КАРЛЫБАЕВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Зухра СЕИТОВА
Айдын СУЛТАНОВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Ризамат ШОДИЕВ
Ойбахор ШАМИЕВА
Бекзод ХОДЖАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА

Шөлкемлестирiyшiлер:
Қарақалпақстан Республикасы
Халық билимлендириy
Министрлиги, ӨЗПНИИ
Қарақалпақстан филиалы

Өзбекстан Республикасы
Министрлер Кабинети
жанындағы Жоқарғы
Аттестация Комиссиясы
Президиумының 25.10.2007
жыл (№138) қарары менен
дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз хәм
хабар агентлиги тәрeпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге
алынды №01-044-санлы гуyалық
берилген.

Мәнзил: Нөкис қаласы,
Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: 224-23-00
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

Журналға келген мақалаларға жууан қайтарылмайды, журналда жерияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Мугаллим хәм узликсиз билимлендириy» журналынан алынды, деп көрсетилиyи шерт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген маглыматларға автор жууанкер.

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДЕБИЯТ

Ibadullaev K.M. PIRLS xalqaro baholash dasturi talablari	4
Тешабоева З.С. Шакл ва мазмун ўртасидаги функционал алоқалар - сўзлар орасидаги муносабатларни ифодаловчи восита сифатида	8
Марипова Н.Х. Инновационные подходы обучению иностранному языку в неязыковых вузах	10
Ахмадалиева М.Ш. Роль литературной критики в саморазвитии писателя	14
Наримбоева Л.К. Практические аспекты формирования коммуникативного подхода в развитии языковой личности при обучении иностранному языку	17
Achilova M.S. Composition analysis of the work A.S.Chulpan	21

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Ибдуллаев Қ.М. Интерактив электрон доскалар – таълим сифатини оширишнинг омилли сифатида	24
Ахмадалиев Б.С. PIRLS баҳолаш тизимида танқидий ўқиш тамойилларининг аҳамияти ..	26
Шарипова Н.Б. Ўқувчилар билан ишлаш жараёнида ноанъанавий дарсларни ташкил этиш	30
Атабоев Ф.У. Методы и формы обучения в непрерывное образование	34
Атабеков Ф.О. Коммуникативная стратегия убеждения и способы её реализации в аргументационных текстах паремий	38
Холматова С.К. Медиакомпетентность педагога как фактор развитие медиаграмотности студентов	40
Исманова М.А. Психологические свойства формирования профессиональной направленности личности педагога	44
Носирова Р.Х. Инновационные методы преподавания психологии и связь с педагогикой	48
Санақулова А.Р. Повышения качества педагогического корпуса в профессионально-ориентированное подготовке в межотраслевой интеграции	51
Ибдуллаев Қ.М. Применение компьютерных технологий в обучении географии	54
Муталова Д.А. Методы и формы обучения в непрерывное образование	57
Xidoyatova N.A. Integrative approach: important element of teaching of foreign language	62
Shonasirova Z.Yu. The role of independent works in educational process	65
Xidoyatova N.A. The psychological development of properties volitional qualities of pupils	68
Joraboyev A.B., G'anixo'jayev A.Sh. Professional training of a teacher of a new formation in the conditions of the implementation of inter-industrial integration	72

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙ, ЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Соатов Э.М. Возможности предвидение: методы и средства познания будущего	75
Ismanova M.A. Methodology of teaching history as an academic subject	79

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Турсунбоева М.Д. Бўлажак меҳнат таълими ўқитувчиларининг касбий сифатларини узвийлик ва узлуқсизлик тамойили асосида босқичма-босқич шакллантириш	86
Журабов А.Б. Совершенствование информационных технологий в формировании профессиональной компетентности будущего специалиста	89
Холматова С.К. Применение информационно-коммуникационной технологии в обучение правового мышление	93
Каюмов Ж .С. Теория применение информационно-коммуникационной технологии в образовании	95
Tursunboyeva M.D. System of information and communication technologies in the education	99

БАСЛАЎШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Хурвалиева Т.Л. Мактабгача 5-7 ёшдаги болаларни атроф олам билан таништиришда замонавий технологиялардан фойдаланиш	103
Каримжанова Д.А. Мактабгача таълим муассасаларда тарбияланувчиларни ижодкорлигини ривожлантиришнинг интерактив методлари	107
Хурвалиева Т.Л., Худойбергана Ш.Б. Мактабгача ёшдаги болаларни атроф олам билан таништиришда хорижий тажрибалардан фойдаланиш	111
Abdullayeva M.D. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ijtimoiy-huquqiy me'yorlar asosida ijtimoiy ko'nikmalarni takomillashtirish yo'llari	115
Abdullayeva M.D. Maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni ijtimoiy-huquqiy me'yorlar bilan tanishtirish	118
Шанасирова З.Ю. Подготовка будущего учителя к преподаванию дисциплины «Окружающий мир» в начальной школе	120
Абдуллаев А.А., Эркинходжаева Г.Э. Место и роль физической культуры в общей системе воспитания детей дошкольного возраста	125
Матмуродов А.К. Повышение уровня самостоятельности на основе структуры урока труда в младших классах	129

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ХӘМ СПОРТ

Носирова Р.Х., Рустамбекова Н.А. Соғлом турмуш тарзини яратишда ижтимоий ҳамкорлик масалалари	135
Солайдинов Э.Ш. Соғлом турмуш тарзини яратишда кўхна халқ ўйинларидан фойдаланиш йўллари	140
Хуррамов Э.Э. Бўлажак жисмоний тарбия ўқитувчиларини инновацион фаолиятга тайёрлашда Европа мамлакатлари тажрибаларидан фойдаланиш технологиялари	142
Хакимов Ш.Т. Жисмоний тарбия бўйича дарс конспектини тузиш методикаси	148
Абдуллаев А.А. Физическое воспитание в системе подготовки человека к профессиональной деятельности	154
Абдуллаев А.А. Социокультурные функции и роль физической культуры в формировании основных качеств и свойств личности	157
Gimazudinov R.G. The oretical and practical basis of badminton coach activity	160

ТИЛ ҲАМ АДЕБИЯТ

PIRLS XALQARO BAHOLASH DASTURLARI TALABLARI

Ibadullaev K.M.

Chirchik State Pedagogical Institute

Tayanch so'zlar: ta'lim sifati, xalqaro baholash dasturi, PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS, PIAAC, ICCS, SITES, IALS, ALL, EGMA, EGRA, STEAM.

Ключевые слова: качество образования, международная программа оценки, PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS, PIAAC, ICCS, SITES, IALS, ALL, EGMA, EGRA, STEAM.

Key words: quality of education, international assessment program, PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS, PIAAC, ICCS, SITES, IALS, ALL, EGMA, EGRA, STEAM.

Ta'limning sifati, uning kompetentligi, mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining muhim omili sifatida raqobatga chidamli malakali mutaxassislarni tayyorlash globallashtirish davrining muhim talab va ehtiyojlaridan biriga aylandi. Ta'lim sifatiga qo'yilayotgan xalqaro baholash dastur talablari kelajak egalari sifatida yosh avlodni tayyorlashda dunyo mamlakatlarining maqsadlarini umumiy lashishiga olib kelmoqdi.

Yosh avlodning intellektual faolligini shakllantirish nafaqat muayyan bir mamlakat balki xalqaro hamjamiyat uchun ham muhim masalaga aylandi. Shuning uchun ta'lim sifati, ta'lim sifatini baholash kabi masalalar bilan ko'pgina xalqaro tashkilotlar davlatlarida ta'lim sohasida quyidagi baholash dasturlari amaliyotga tatbiq etilgan:

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) – bu turli mamlakatlarda 4-sinf o'quvchilarining matnini o'qish va tushunish darajalari sifatini xalqaro baholash tizimidir.

PIRLS bu 4-sinf o'quvchilarning matnini o'qish va tushunish darajalarini baholab beruvchi xalqaro quyosiy baholash mezonidir.

PIRLS – tadqiqotning maqsadi turli xil ta'lim tizimidan iborat bo'lgan davlatlarda boshlang'ich maktab o'quvchilarining matnini o'qish va qabul qilish bo'yicha tayyorgarligi hamda o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi

o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta, bunday tadqiqot xalq ta'limi sohasidagi ishchilar, olimlar, metodistlar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga egadir. PIRLS tadqiqotlari Xalqaro ta'lim institutlari assosiasiyasi (IEA) tomonidan muvofiqlashtiriladi. Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assosiasiyasi (IEA- International Association for the Evaluation of Educational Achievement) tomonidan tashkil etilgan. Xalqaro tadqiqotni tashkil etish uchun barcha mas'uliyat Chestnut Hill (Maccachucetc, AQSH) Boston kollejiga yuklatilgan. Tadqiqot uchun topshiriqlarni tayyorlash Germaniya (Gamburg) ma'lumotlar markazida amalga oshiriladi. Ilk bora tadqiqot 2001-yilda o'tkazilgan. Tadqiqot har 5 yilda bir marotaba o'tkaziladi. PIRLS tadqiqotda ishtirok etuvchi turli mamlakatlarda boshlang'ich sinfga maktab o'quvchilarini qabul qilish yoshi turlicha. Ko'plab mamlakatlarda maktabga olti yoshdan qabul qilishadi va to'rtinchi sinfni 10.5 yoshda tugatishadi. Biroq Angliya, Yangi Zelandiya, Trinidad Tobagoda- maktabga 5 yoshdan qabul qilishadi va ahamiyatli jihati PIRLS xalqaro tadqiqotida ushbu mamlakatlarning 5-sinf o'quvchilari xalqaro tadqiqotda ishtirok etishadi. Shvetsiya, Daniya va ko'plab Sharqiy davlatlarda- maktabga 7 yoshdan qabul boshlanadi va ushbu mamlakatlarning o'quvchilari qolgan tengdoshlariga nisbatan eng katta yoshni tashkil etadi.

Zamonaviy globallashuv va o'sib borayotgan xalqaro raqobat sharoitida "Har tamonlama rivojlanish konsepsiyasi" yosh avlodning bilim darajasiga bog'liq bo'lib qolmoqda. Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasida yosh avlodni XXI asr bilim va ko'nikmalarini egallashlari uchun zarur shart-sharoit yaratish maqsadida ta'lim sohasida tizimli islohotlar amalga oshirilib kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori asosida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi huzurida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish Milliy markazi tashkil etildi. Bunday markazning tashkil etilishi o'quvchilarning ta'limdagi yutuqlarni baholash va nazorat qilish imkonini beradi. Bundan ko'rinadiki, mamlakatimizda ta'lim sifatini baholashning yangicha tizimi shakllanmoqda. Hozirda zamon talablariga javob beradigan munosib milliy baholash tizimini takomillashtirish maqsadida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik aloqalari rivojlantirilmogda. Jumladan, 2018-yil 12-noyabrda Xalqaro hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti o'rtasida Xalqaro talabalar bilimini baholash dasturi (programme for international student assessment (PISA) da ishtirok etish to'g'risida kelishuv imzolandi. O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida bunday xalqaro baholash tendensiyalariga amal qilish yosh avlodni intellektual faolligini oshirish, ularning ta'limdagi kompetentligini va kreativligini rivojlanishiga hissa qo'shadi. Yuqorida keltirilgan xalqaro baholash dasturlari tahsil oluvchilarning shu kabi qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Bugungi kunda bu baholash dasturlarini ta'lim jarayoniga integratsiya etish zarur hisoblanadi.

PIRLS tadqiqotlarida darsda o'quvchilar tomonidan eng ko'p qo'llaniladigan o'qishning quyidagi ikki turi o'rganiladi:

1. Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadidagi o'qish.
 2. Mazmunni tushunish va amalda foydalanish maqsadidagi o'qish.
- O'quvchilarga ikki xil topshiriq beriladi:
1. Adabiy o'qish tajribasini o'rganish;
 2. Axborotni tahlil qilish va undan foydalanish[2].

O'qish savodxonligining asosi matnlar bilan to'liq ishlash uchun zarur bo'lgan o'qish qobiliyatlarini shakllantirishdir. Bu o'quvchi tomonidan kerakli ma'lumotlarni topish va tushunish, tahlil qilish, matnning ma'lum qismi bo'yicha xulosalar chiqarish, asosiy

belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini tahlil qilish va solishtirish.

PIRLS tadqiqotida ishlatiladigan matnlar uchun quyidagi mezonlar belgilangan:

1. Uzunligi.

PIRLS:1000ta so'z gacha. PIRLS-o'qish savodxonligi darajasi past bo'lgan mamlakatlar uchun 400-500 ta so'z.

2. Mavzu.

- Adabiy matnlar asosiy mavzuga ega bo'lib, u berilgan matndan tashqari o'quvchi tomonidan umumlashtiriladi.
- Axborotdan iborat bo'lgan matnlar o'quv materiallaridan olinmagan mavzuni yoritibberishkerak.

3. Til.

- Qismlar 40 dan ortiq tillarga tarjima qilinadi, shuning uchun tarjima qulay bo'lishi muhimdir.
- Metafora yoki epitet kabi aniq ifodali tasvirlash so'zlari tanlanadi. Hech qanday so'zlashuvga oid leksika yoki jargon ishlatilmaydi

4. Mazmuni

- Matnning mazmuni 9-10 yoshdagi o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos kelishi kerak.
- Ayrim ma'daniyatlariga juda xos bo'lgan mavzulardan chetlanmoq kerak. Matn shu yoshdagi maktab o'quvchilari uchun qiziqarli va zavqli bo'lishi kerak. -Yaxshi yozilgan va unchalik tanish bo'lmagan bo'lishi lozim.

5. Bog'liqlik va ketma-ketlik.

- Syujetning mantiqiy tuzulishiga rioya qilish muhimdir.
- Oddiy va murakkab gaplarning bir xil ishlatilishi.
- Agar dialog ustunlik qilsa, ma'lumotni birlashtirib, murakkab gaplarni qo'shish kerak.
- Axborot matnda matnning strukturasi va ma'lumotning mantiqiy ketma-ketligini sarlavhalar, jadvallar, grafiklar kabi vizual elementlar bilan bog'liqligini kuzatish shartdir.

PIRLS tadqiqotlarida xalqaro miqyosda hammasi bo'lib, to'rtta daraja ko'rsatilgan:

1. Eng yuqori daraja 625 ball

2. Yuqori daraja 550 ball

3. O'rtacha daraja - 475 ballga

4. Past daraja - 400 ballga to'g'ri keladi

Olib borilgan baholash dasturi natijalarini aniqlashda hamda javoblarni tanlash bilan vazifalarni tekshirish maxsus WinDem dasturidan foydalangan holda xalqaro mutaxassislar tomonidan amalga oshiriladi. Shu bilan birga, ochiq javobga ega bo'lgan vazifalar Milliy muvofiqlashtiruvchilar tomonidan tekshiriladi. Vazifalar mutaxassislar tomonidan (IEA) ishlab chiqilgan Xalqaro vazifalarni baholash qo'llanmasiga muvofiq ko'rib chiqiladi. Qo'llanmada har bir vazifaning bajarilishini baholashga umumiy yondashuvlar mavjud. Har bir vazifa uchun uning bajarilishini baholash uchun maxsus tavsiyalar ishlab chiqilgan. Kodlash natijalari ma'lumotlar bazasiga kiritiladi va tekshirish uchun Xalqaro markazga yuboriladi [3].

Har to'rtinchi daftar milliy miqyosda mustaqil ekspertlar tomonidan ikki marta tekshiriladi, so'ngra ushbu daftarlarning bir qismi xalqaro ekspertlar tomonidan tekshiriladi. Ishtirok etuvchi davlatlar mutaxassislari nomuvofiq baholarni beradigan vazifalar tahlildan olib tashlangan.

Taklifi etilgan to'rtta savoldan javoblarni tanlash va voqealar ketma-ketligini belgilash bo'yicha topshiriqlar bir ball bilan baholanadi. Erkin tuzilgan javob bilan topshiriqlar - vazifaning murakkabligiga qarab 1 ball dan 3 ballgacha.

2021-yilda o'tkazilgan tadqiqotlarda yurtimiz o'quvchilari ham ishtirok etdi. Bu jarayon boshlang'ich ta'lim o'qituvchilariga katta mas'uliyat yukladi. Bu muhim vazifani amalga oshirishda ijobiy yutuqlarga erishish o'qituvchidan ta'limga yangicha yondashuvni, faollikni talab etishi amalda o'z isbotini topdi. Shu o'rinda o'quvchini xalqaro baholash darajasini belgilovchi PIRLSga qanday tayyorlash mumkin degan savol ko'pchilikni o'ylantiradi.

PIRLSga tizimli tayyorlashda sinfdan tashqari o'qish, mustahkamlash, takrorlash darslari hamda to'garaklarning o'rni juda muhim. Bunda o'quvchining dunyoqarashini kengaytirish, mustaqil fikrlashi, obrazli tafakkurini rivojlantirish o'ta muhim hisoblanadi. Albatta bu ishda ota-onaning o'z o'rni bor. Oilada kattalar kitob o'qisa, bola ham borab ularga ergashadi. Yoshiga munosib kitoblarni olib berishda o'qituvchi tavsiyasiga amal qilish foydali hisoblanadi. Bo'sh vaqtda bola oldi-qochdi seriallar, multfilmlar emas, bolalar uchun ishlangan mantiqqa boy filmlar, hayvonot va nabotot dunyosi haqidagi ko'rsatuvlarni kuzatib borishi ham yaxshi samara beradi.

Sportning deyarli barcha turlari, ayniqsa shaxmat o'quvchining diqqatini oshirishiga, maqsad sari olg'a intilishga, mustaqil qaror qabul qilish layoqati shakllanishiga yordam beradi.

Dars jarayonida yoki bola bilan muloqot qiladigan tanaffuslar chog'ida uning to'g'ri yoki noto'g'ri fikrini tinglab, to'g'ri xulosani hayotiy faktlar orqali chiqarish o'ta muhim. O'qituvchining o'quvchidan adabiy tilda gapirishini talab etishi o'quvchining o'z ustida yanada izlanishini taqozo etadi va bu kitobxonlik sari yo'l ochib beradi.

Sinfdan tashqari o'qish darslarini tashkil etishda, o'quvchiga o'qiladigan materiallarni 1 hafta oldin tavsiya etsa, o'quvchi dam oladigan shanba, yakshanba kunlarida bekor qolmaydi. Albatta, bunda ota-ona nazorati o'ta muhim.

Asar mazmuni bilan tanishgan o'quvchi tayyorlikning keyingi bosqichlarida qiynalmaydi. Asar mazmuni asosida savol-javob o'tkaziladi. Asar qismlariga ajratilib, har bir qismga o'quvchilar tomonidan sarlavha toptiriladi.

Adabiyotni tushunish va baholash uchun har bir o'quvchi tilni tushunishi va badiiy shakllarni bilishi kerak. Axborot va badiiy matnlar ustida ishlash o'quvchilardan tabiiy, ijtimoiy, matematik bilimlarni puxta o'zlashtirishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi «O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida»gi PF-5712 Farmoni.
2. Kurbonova M., Abdullayeva O.O. The role of international EGRA and EGMA research in increasing educational efficiency // International Journal of Pedagogical Research (IJARP). – Washington, 2021. – P. 106-107.
3. Бозоров Н.Н., Курбонова М.Ф. Бўлажак ўқитувчиларда касбий компетенцияларни шакллантириш тизимлари // Мактаб ва ҳаёт. – Тошкент, 2020. Махсус сон №1. – Б. 32-34. (13.00.00 №4)
4. Kurbonova M., Abdullayeva O.O. The role of international EGRA and EGMA research in increasing educational efficiency // International Journal of Pedagogical Research (IJARP). – Washington, 2021. – P. 106-107.
5. Курбонова М.Ф., Бобоева М.У. Проблемы и пути развития образовательных компетенций учащихся в дошкольном образовании. Актуальные вопросы развития современного общества, экономика и профессиональное образование. Международной конференции. – Екатеринбург, 2020. – С.128-131.
6. Демидова С.И., Денишева Л.О. Самостоятельная деятельность учащихся при обучении математике. - М.: Просвещение, 1985 г. - 189 с.
7. Дубова М.В., Хнирева Ю.В. Анализ учебника с точки зрения компетентностного подхода // Начальная школа. 2008. №8. - С. 68-71.
8. Дмитриев А.Э. Эффективность формирования умений и навыков в системе начального обучения // Педагогика. - 1991. - № 5. - С. 23-29.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lim tizimini baholovchi PIRLS xalqaro baholash dasturi talabalari va mezonlari, boshqa xalqaro dasturlardan farqli jihatlari tahlil qilingan. PIRLS xalqaro baholash dasturiga tayyorgarlik ko'rish uchun uslubiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье анализируются учащиеся и критерии Международной оценочной программы PIRLS, которая оценивает систему начального образования, и ее отличия от других международных программ. Для подготовки к международной программе оценки PIRLS были разработаны руководящие принципы.

SUMMARY

This article analyzes the students and criteria of the PIRLS International Assessment Program, which evaluates the primary education system, and its differences from other international programs. Guidelines have been developed to prepare for the international PIRLS assessment program.

ШАКЛ ВА МАЗМУН ЎРТАСИДАГИ ФУНКЦИОНАЛ АЛОҚАЛАР- СЎЗЛАР ОРАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАРНИ ИФОДАЛОВЧИ ВОСИТА СИФАТИДА

Тешабоева З.С.

Чирчиқ давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: шакл, мазмун, фонетика, тил, нутқ, фонетик, термин, феъл, содда гап.

Ключевые слова: форма, содержание, Фонетика, язык, речь, термин, глагол, простое предложение.

Key words: form, content, phonetics, language, speech, Phonetics, term, verb, simple sentence.

Шакл ва мазмун муаммоси, умуман олганда, жуда кенг масала бўлиб, у тилнинг бутун ички структураси ва функциясини ўзига камраб олади. Чунки бунда, бир томондан, тилда ниманинг шакл, ниманинг мазмун бўлиши, иккинчидан, нутқда ниманинг шакл, ниманинг мазмун бўлиши, учинчидан эса, нутқ билан тил орасидаги шакл ва мазмунлик муносабати ҳақида сўз юритилади. Тилшунослик тарихида шакл термини жуда ранг-баранг маънода ва турли иборалар билан қўлланганлиги маълум. Масалан: А.Фр. Потт, О. Бётлингк, А.А. Шахматов, Ф.Ф. Фортунатов ва унинг издошлари сўзнинг онгда шакл ва лексик маъноли қисмларга бўлиниш қобилиятини, Н.Я. Марр семит ва Жанубий Кавказ тилларида сўз таркибидаги унли товушларни, В. фон Гумбольдт, Г. Пауль, К. С. Аксаков, В. А. Богородицкий, А. Н. Томсон, И. А. Бодуэн де Курманэ, Л. В. Шчерба, В. В. Виноградов ва бошқа жуда кўп тилшунослар сўзнинг нутқда қўлланиш қиёфасини ёки ўзгартиш парадигмасидаги ҳар бир бутунликни шакл деб ҳисоблайдилар. Булардан ташқари, сўзнинг «ташқи шакли» (фонетик томони) ҳақида ҳам гапирилади. Баъзан «шакл» термини маъно ёки маънога алоқадор бўлган ҳодисаларга нисбатан қўлланилиб, у семантик ҳодисаларнинг номларига маънодош ҳам бўлиб қолади. Масалан, ички шакл термини ҳуди манна шундай «шакл» доирасидан чиқиб кетадиган семантик ҳодисага нисбатан қўлланилиб келади. Шунинг учун у («ички шакл») «логик шакл» -В. Вундт, М. В. Беляев, «вакил», «этимон», «ишора» -А. АК. Потебия, «генетик маъно», В. А. Бородицкий, «ички белги (яъни образ)»-Л. А. Булаховский, «идеологик семантика» - В. И. Абав сўз ёки иборалар билан номлангани маълум. Лексин грамматик шакл энг актив ва энг муҳим термин сифатида актив ва энг муҳим термин сифатида ҳаммасидан кўп қўлланилади. Фалсафий нуқтаи назардан қараганда, шакл предмет-